

Elżbieta Nieroba¹

Muzeum jako instytucja odpowiedzialna społecznie. Rola muzeum w debacie na temat zmian klimatycznych

Streszczenie

W artykule analizuję możliwości zaangażowania muzeum w problem zmian klimatycznych. Zagadnienie to jest na tyle istotną kwestią w dzisiejszym dyskursie społecznym, że pomimo jego trudnych konotacji politycznych nie może być pomijane przez muzea, szczególnie jeśli rozpatrujemy je jako instytucje sfery publicznej. Zmiana klimatu to jedno z największych wyzwań, z jakim musimy się zmierzyć w XXI w. Następstwa zmian klimatycznych są długotrwałe, wielowymiarowe i mają charakter globalny – będą miały również bezpośredni wpływ na przyszłą działalność muzeum.

Muzeum – jako instytucja publiczna – nieustannie dostosowuje swoją ofertę do zmieniających się okoliczności społecznych. Zaangażowanie muzeum w problem kryzysu klimatycznego nie jest oczywiste dla wszystkich, tymczasem muzeum jako instytucja, która cieszy się wysokim poziomem zaufania społecznego, zaczyna odgrywać coraz ważniejszą rolę w debacie na temat globalnego ocieplenia. Muzeum może stanowić platformę dialogu na temat zmian klimatu, ponieważ jest przyjazną przestrzenią otwartą na zróżnicowane formy dyskursu. Zadania muzeów w sferze globalnego ocieplenia nie mogą się ograniczać jedynie do informowania o problemie i dzielenia się z publicznością muzealną efektami pracy ekspertów, ich rolą jest również wyposażanie odbiorców w wiedzę, która umożliwi im świadome uczestnictwo w działaniach na rzecz ochrony klimatu.

Słowa kluczowe: polityka publiczna, neutralność, definicja muzeum, zaufanie publiczne, instytucja kultury, przestrzeń publiczna

Wprowadzenie. O przyszłości muzeum

Zmiana klimatu to jedno z największych wyzwań, z jakim musimy się zmierzyć w XXI w. Następstwa zmian klimatycznych są długotrwałe,

¹ Dr Elżbieta Nieroba, Katedra Nauk Socjologicznych i Pracy Socjalnej, Uniwersytet Opolski, ul. Katowicka 89, 45-061 Opole, e-mail: enieroba@uni.opole.pl, nr ORCID: 0000-0002-7622-8701.

wielowymiarowe i mają charakter globalny. Do potencjalnych skutków globalnego ocieplenia zalicza się ograniczenia w dostępie do wody, zmniejszenie produkcji rolnej, choroby zakaźne i inne problemy zdrowotne, wzrost poziomu mórz i oceanów (Skoneczny 2011: 56). Z jego konsekwencjami skonfrontować się muszą również muzea – z jednej strony jako przedsiębiorstwa prowadzące świadomą politykę ekologiczną, z drugiej zaś jako instytucje kultury pełniące istotne funkcje społeczne. Zmiany klimatu będą miały bezpośredni wpływ na sposób przechowywania, konserwowania i upowszechniania zbiorów muzealnych (np. potrzeba wdrożenia nowych technologii z powodu zmiany temperatury i poziomu wilgotności; być może konieczność przenoszenia placówek położonych na terenach nadmorskich; ograniczenie taniego transportu lotniczego może zmniejszyć liczbę turystów) (Ballantyne, Uzzell 2011: 92).

Warto zatem postawić pytanie o miejsce tematyki związanej ze zmianą klimatu w ofercie wystawienniczej i edukacyjnej współczesnych muzeów. Wydaje się, że muzeum to odpowiednie miejsce – dzięki zaangażowaniu w proces poznawania intelektu, emocji i ciała – do konstruowania narracji o zmianach klimatu. Tymczasem, jak wskazuje Robert R. Janes, ten potencjał muzeów nie jest w pełni rozpoznany i wykorzystany zarówno przez samych muzealników, jak i inne instytucje, którym bliski jest problem zmian klimatu i jego popularyzacja, a także przez potencjalnych widzów muzealnych (Janes 2009: 26). Przykładowo w badaniach zrealizowanych na zlecenie brytyjskiego Museum Association temat ochrony środowiska naturalnego nie znalazł się wśród najważniejszych – spontanicznie wymienianych przez respondentów – celów realizowanych przez muzea (*Public...* 2013: 18–19, 22).

Włączenie problematyki zmian klimatu do oferty muzealnej związane jest z przyjęciem odpowiedzialności za przyszłość, a zarazem stanowi impuls do przemyśleń na temat roli muzeum w sferze publicznej. W 2016 r. Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM – International Council of Museums) po raz kolejny zainicjowała dyskusję o konieczności sformułowania nowej definicji muzeum. Średnio co 8–9 lat wprowadzane są poprawki do definicji opracowanej w 1946 r. Są one podyktowane postępowaniem cywilizacyjnym oraz demokratyzacją społeczeństw. Najistotniejsze modyfikacje wprowadzono w latach 1974–2007. W połowie lat 70. ubiegłego wieku dodano adnotacje o służebnej roli muzeum wobec społeczeństwa i jego rozwoju oraz dostępności zbiorów dla publiczności, natomiast w roku 2007 pojawił się zapis o dziedzictwie niematerialnym. Obecnie obowiązująca definicja przyjęta przez Międzynarodową Radę Muzeów brzmi: „muzeum to niedochodowa, trwała instytucja w służbie społeczeństwa i jego rozwoju, otwarta dla publiczności, która pozyskuje,

konserwuje, bada, upowszechnia i wystawia dla edukacji, studiów i rozrywki materialne i niematerialne dziedzictwo ludzkości i jej środowiska” (Borusiewicz 2012: 62–72). Definicja ta nie oddaje w pełni zobowiązania muzeum wobec społeczeństwa oraz wyzwań, jakie stawia przed nim XXI wiek. Przedstawiona w lipcu 2019 r. przez ICOM propozycja² podzieliła środowisko muzealników. Nowa definicja mówi między innymi, że muzeum jest demokratyzującą, inkluzywną, polifoniczną przestrzenią prowadzenia krytycznego dialogu na temat przeszłości i przyszłości; gwarantuje wszystkim ludziom równe prawa i równy dostęp do dziedzictwa; działa na rzecz ludzkiej godności, sprawiedliwości społecznej, globalnej równości oraz dobra planety (*Museum...*). Krytycy takiej konceptualizacji twierdzą, że nowa definicja jest zbyt ogólnikowa, nie wskazuje na cechy specyficzne muzeum, które odróżniają je od innych instytucji kultury, a więc na jego związek z materialnym i niematerialnym dziedzictwem. Obawiają się zakwestionowania wartości prowadzenia badań naukowych i działań edukacyjnych w codziennej praktyce muzealnej i/lub podkreślają ideologiczny charakter propozycji (Brown 2019; Noce 2019; Small 2019). Na postawione na jednym z serwisów społecznościowych przez ICOM pytanie, czy nowa definicja uchwyciła sens funkcjonowania muzeum w XXI wieku, 62% internautów wskazało, że nie³.

Reakcje na nową definicję odzwierciedla debata, która toczy się od kilku dziesięcioleci na temat transformacji muzeum z instytucji elitarniej w demokratyczną i społecznie odpowiedzialną. Badania jakościowe przeprowadzone wśród polskich muzealników pozwoliły zrekonstruować dwie postawy wobec zmian zachodzących na polu muzealnym – defensywną i ofensywną. Postawy te obrazują dychotomię pomiędzy bardziej tradycyjnym podejściem do misji muzeum a perspektywą ujmującą praktyki muzealne w szerszym kontekście społecznym (Nieroba 2016). Wyjście poza zadania związane z szeroko pojętą ochroną zbiorów i uwrażliwienie na sprawy społeczne stawia pod znakiem zapytania również założenie o suponowanej neutralności muzeum – krytycy nowej definicji podkreślają, że jest ona zbyt polityczna i prezentuje „modne wartości” (Brown 2019). Trzeba jednak przypomnieć, że instytucje muzealne nigdy nie były apolityczne, a wyeliminowanie wartościowania z praktyki muzealnej można potraktować jako postulowany stan idealny. Podstawowe ramy teoretyczne odsłaniające uwikłanie władzy i polityki w działalność muzeów stanowią refleksje Pierre’a Bourdieu na temat roli

² Definicja miała zostać oficjalnie ratyfikowana we wrześniu 2019 r. podczas 25th ICOM General Conference.

³ <https://twitter.com/MuseumsAssoc/status/1156940059209322501> (dostęp 27.08.2019).

tej instytucji w reprodukowaniu porządku społecznego oraz zdemaskowane przez Michela Foucaulta ścisłe relacje pomiędzy kulturą a władzą w jego krytycznej koncepcji produkowania wiedzy. Również paradygmat Nowej Muzeologii wykazuje, że kultura jest przestrzenią ścierania się wielu – czasem sprzecznych – grup interesów. Idea zachowania neutralności w przestrzeni muzealnej często prowadziła do unikania drażliwych społecznie kwestii (takich jak na przykład rasa, ubóstwo, polityka). Przyjmowanie postawy zachowawczej było tłumaczone potrzebą zapewnienia komfortu odwiedzającym (Merrit 2016).

Muzeum jako uczestnik debaty na temat zmian klimatu

Zastanówmy się zatem, w jakim stopniu muzeum może się włączać w debatę publiczną na temat istotnych kwestii, nie tracąc przy tym swojej specyfiki, na przykładzie procesu zmiany klimatycznej. Globalne ocieplenie to coś więcej niż zmiany obserwowane i przewidywane przez naukowców. Jak pisze Mike Hulme, zmiana klimatu jest złożonym fenomenem środowiskowym, ale również politycznym i kulturowym, który zmusza nas do zmiany myślenia o nas samych, naszym społeczeństwie, miejscu ludzkości na Ziemi oraz do weryfikacji dotychczasowego wyobrażenia na temat relacji pomiędzy systemami społeczno-politycznym oraz bio-fizycznym (Hulme 2009: 41). Dyskusjom na temat globalnego ocieplenia towarzyszą gorące spory światopoglądowe i podział na lewicę/prawicę (Giddens 2010).

Dominujące narracje na ogół prezentują zmiany klimatu z perspektywy globalnej, w zdecydowanie mniejszym stopniu uwzględniają poziom lokalny, jednostkowy. Taki sposób komunikowania nie ułatwia zrozumienia przyczyn oraz konsekwencji zachodzących zmian, a w efekcie utrudnia powiązanie zjawiska z własnym życiem (Cameron, Hodge, Salazar 2013: 16). Choć w głównym przekazie medialnym prezentuje się skalę zagrożeń, jakie niesie ze sobą globalne ocieplenie (Cameron 2011: 84), to jest ono postrzegane jako zjawisko odległe psychicznie w czterech wymiarach – dystansu czasowego, społecznego, geograficznego oraz niepewności (Spence, Poortinga, Pidgeon 2012). Ryzyko zmian klimatycznych dotyczy nieznannej przyszłości, dlatego problemy dnia codziennego są dla jednostki ważniejsze. Kwestie abstrakcyjnej przyszłości spychane zostają na dalszy plan.

O ocenie ryzyka oraz działaniach mitygacyjnych i adaptacyjnych decydują dyskurs naukowy, czynniki ekonomiczne czy priorytety rządowe, które nie uwzględniają w wystarczającym stopniu tego, że w róż-

nych kontekstach kulturowych społeczne znaczenie zmian klimatu jest inne (Cameron, Neilson 2015: 1). Odmienne poglądy polityczne, ideologie, przekonania etyczne, podejście do ryzyka, technologii, dobrobytu, ocena przeszłości i wyobrażenia dotyczące pożądanej przyszłości nadają indywidualny sens procesowi zmiany klimatycznej. Skuteczna komunikacja dowodów naukowych musi się zatem opierać na zrozumieniu, w jaki sposób jednostki mówią o tym zjawisku i jaki sens mu nadają (Hulme 2009: 41–42). Konieczne jest wypracowanie takiej metody opowiadania o zmianach klimatycznych, która wychodząc poza suche fakty, pozwoli zrozumieć, jak zmienia się świat i w jaki sposób wpływa na życie lokalnej społeczności – fizycznie, kulturowo oraz emocjonalnie. Narracje te powinny pomóc ludziom zmierzyć się z doświadczanym procesem globalnego ocieplenia i związanymi z nim trudnymi emocjami (Newell, Robin, Wehner 2017: 62). Ich zadaniem jest również kształtowanie świadomości ekologicznej, rozumianej jako „całokształt uznawanych idei, wartości i opinii o środowisku przyrodniczym jako miejscu życia i rozwoju człowieka (społeczeństwa), wspólnych dla określonych grup w danym okresie historycznym” (Kłos 2015: 36).

Muzea cieszą się wysokim poziomem zaufania społecznego jako źródło rzetelnego informowania o zmianach klimatu i ustępują pod tym względem jedynie instytucjom naukowym, wyprzedzając środki masowego przekazu oraz komunikację rządową. Taka pozycja muzeum w przestrzeni publicznej daje mu legitymację do przyjęcia roli kluczowego uczestnika w debacie na temat zmian klimatu, który bierze udział w konstruowaniu i komunikowaniu narracji o globalnym ociepleniu, wspiera tworzenie społecznego i politycznego konsensusu w sprawie podejmowanych w tej materii decyzji i działań oraz wyposaża w narzędzia do krytycznej analizy informacji medialnych (Cameron, Hodge, Salazar 2013; Cameron 2015: 53; Salazar 2011; McGhie 2019). Zaangażowanie muzeum w dyskurs na temat zmian klimatu wydaje się szczególnie istotne w sytuacji, gdy podaje się w wątpliwość proces globalnego ocieplenia i zasadność podejmowania długoterminowych działań (Salazar 2011). Oczywiście muzea nie są przestrzeniami całkowicie wolnymi od wpływów politycznych, niemniej w erze fake newsów prezentują wiarygodność intelektualną oraz rzetelną wiedzę.

Muzeum modernistyczne było miejscem rozwijania kluczowych narracji w dyskursie publicznym dzięki swym związkom z oficjalną władzą oraz nauką. Rozwojowi nowożytnej nauki i filozofii towarzyszyło odejście od idei gabinetu osobliwości. Nastąpiła stopniowa anestetyzacja kuriozów i mirabiliów dzięki ich naukowemu uporządkowaniu, sklasyfikowaniu, opisaniu i skatalogowaniu. Zanikały stare wierzenia

i zabobony, a natura została włączona w obszar nauki (Foucault 2006: 60). Poddanie się „namiętności umysłu” i „zdyscyplinowana ciekawość” (Popczyk 2008: 68) dały początek wielu specjalistycznym kolekcjom, na przykład muzeów historii naturalnej. Ich ekspozycje i działalność edukacyjna potwierdzały teorię ewolucji. Muzea techniki wykreowały narrację na temat osiągnięć rozwoju przemysłowego i innowacji. W obliczu obecnych wyzwań ekologicznych otwiera się przestrzeń dla nowych narracji prowadzonych w muzeach (Priday, Mansfield, Ramos 2015: 113). Jeśli muzea chcą pełnić istotną rolę we współczesnym świecie, muszą przyjąć odpowiedzialność społeczną i reagować na problemy lokalne i globalne. Akceptacja społecznie nachylonej funkcji muzeum rodzi wiele problemów w codziennej działalności instytucji, mimo tych obaw wielu praktyków widzi potrzebę większego uwrażliwienia placówek muzealnych na kwestie społeczne. Zdaniem niektórych powinnośc ta wynika ze statusu muzeów jako instytucji publicznych. Muzea, które są utrzymywane ze środków budżetowych, mają obowiązek działania na rzecz obywateli. Ponadto jednym z praw jednostki w systemie demokratycznym jest dostęp do wiedzy, która pozwala zrozumieć mechanizmy rządzące zglobalizowanym światem. Oznacza to, że muzeum musi być w ciągłej gotowości do modyfikowania swoich praktyk – włączając w to problematykę poruszaną na wystawach, sposób interpretowania zbiorów czy modele komunikowania się z uczestnikami kultury – w odpowiedzi na zmieniający się kontekst społeczny, polityczny, gospodarczy, środowiskowy.

Muzeum może stanowić arenę dialogu podejmowanego przez jednostki na temat zmian klimatu, ponieważ jak podkreśla Elaine Heumann Gurian, muzeum jest bezpiecznym miejscem dla niebezpiecznych idei (Heumann Gurian 2006: 99). Oznacza to, że jest przyjazną przestrzenią, która sprzyja otwarciu się na zróżnicowane formy dyskursu, gdzie zderzają się różne historie, języki i doświadczenia. Daje wgląd w rywalizujące ze sobą interpretacje rzeczywistości oraz otwiera przestrzeń do budowania i (re)negocjowania znaczeń.

Zadania muzeów w temacie globalnego ocieplenia nie mogą się ograniczać jedynie do informowania o problemie i dzielenia się z publicznością muzealną efektami pracy ekspertów, ale ich rolą jest także wyposażanie odbiorców w wiedzę, która umożliwi im świadome uczestnictwo w działaniach na rzecz ochrony klimatu (Salazar 2011: 124). Wyzwaniem zatem jest wypracowywanie takich modeli komunikacji, które wzmacniają mechanizmy uczestnictwa. Samo przekazywanie wiedzy będzie miało niewielki wpływ na życie jednostki, jeśli nie będzie mu towarzyszyć poczucie chęci do wprowadzenia zmian w zachowaniu.

Fundamentalne znaczenie w procesie komunikowania o zmianach klimatu ma osadzenie w konkretnym kontekście lokalnym. Sposoby na to, jak sobie radzić z globalnym ociepleniem, jak adaptować się do nowej sytuacji, jak łagodzić skutki zachodzących zmian, nie są uniwersalne, ale uzależnione od specyfiki kulturowej, politycznej, gospodarczej i środowiskowej miejsca. Proces konstruowania narracji o zmianie klimatu nie może się opierać jedynie na dyskursie naukowym, ale powinien powstawać we współpracy ze społecznością lokalną, aby wzmocnić działania oddolne. Odnalezienie się muzeum w takim modelu działania wymaga otwarcia na różne potrzeby społeczności. W przestrzeni ekspozycyjnej powinien zostać podjęty dialog pomiędzy różnymi sposobami poznania świata – naukowym i potocznym. Mieszkańcy danego terenu również są ekspertami, ponieważ na co dzień zmagają się ze skutkami ocieplenia klimatu i wypracowali własne sposoby radzenia sobie z nową sytuacją – tej wiedzy oraz doświadczenia nie można wykluczać z oficjalnego przekazu muzealnego (Salazar 2011: 125).

Drugim wyzwaniem, obok zakorzeniania wiedzy w doświadczeniu konkretnej społeczności i miejscu, jest wyraźne połączenie wymiaru lokalnego z globalnym – wykazanie, że walka z globalnym ociepleniem i jego konsekwencjami zależy od rozwiązań systemowych, na poziomie makro. Niemniej jednak to właśnie działania jednostkowe – zmiana sposobu myślenia i nawyków konsumpcyjnych, zachowania wyborcze – wpływają na decyzje podejmowane ponadlokalnie. Ryzyko klimatyczne wykracza poza granice społeczności lokalnych i granice państw narodowych, ma cechy ryzyka światowego. Zdaniem Ulricha Becka globalne ryzyko charakteryzuje się delokalizacją, niekalkulowalnością oraz nieodwracalnością (nierekompensowalnością). Delokalizacja występuje w trzech wymiarach – przestrzeni (ryzyko nie jest przypisane do jednego miejsca, przekracza granice państw i kontynentów), czasu (oznacza, że efekty negatywnych zdarzeń są oddalone w czasie), społecznym (ryzyko jest efektem kompleksowych zdarzeń, przez co nie można precyzyjnie ocenić ich przyczyn ani konsekwencji). Niekalkulowalność ryzyka polega na tym, że nie można uzyskać pewnej wiedzy na temat obszarów ryzyka (np. zmiana klimatu) – nie można go ująć w kategoriach prawdopodobieństwa. Nieodwracalność odnosi się do konsekwencji ryzyka, których nie można zneutralizować, ograniczyć ani przywrócić do stanu poprzedniego (Wrochna 2018: 197).

Przed muzeum stoi zatem duże wyzwanie, by zbudować aktywną społeczność, dla której ważna będzie ochrona klimatu, w sytuacji gdy problem zakresu informacji oraz sposób ich przekazywania muszą być stale otwarte na dyskusję, ewaluację i zmiany. Konstruując skuteczną

strategię, muzea, aby działać w sposób odpowiedzialny i demokratyczny, mogą wykorzystać siłę przekazu wystawy. Jest to podstawowe narzędzie, jakim dysponuje muzeum w realizowaniu swoich funkcji społecznych. Wystawa gromadzi odwiedzających i eksponaty w jednym miejscu, burząc przy tym granice między przeszłością a teraźniejszością, między bliskością a oddaleniem (zarówno w wymiarze czasowym, jak i przestrzennym). Kolekcja muzealna może być rozpatrywana jako konstrukt wiedzy, nośnik pamięci, ale także jako materiał badawczy lub ilustracja zachodzących procesów dla naukowców. Eksponaty zgromadzone na wystawie dają możliwość przeżycia wyjątkowego doświadczenia wizualnego, cielesnego i emocjonalnego, za pomocą zaś narracji muzealnej budowane są znaczenia zgromadzonej kolekcji, dokonuje się kontekstualizacji obiektów. Narracje muzealne wspomagają kształtowanie tożsamości obywatelskiej, dla której wartością jest podejmowanie działań dla dobra wspólnego. Są sposobem na nadanie sensu przeszłości oraz pomagają wyrazić jej konsekwencje dla teraźniejszości i przyszłości. Warto podkreślić, że narzędzia wykorzystywane przez muzea do poruszania problematyki globalnego ocieplenia działają raczej w perspektywie długoterminowej. Wystawa może pobudzać wyobraźnię odwiedzających, przekazywać wiedzę, która powoli będzie kształtowała zmiany w postawach, przekonaniach i emocjach. Promując myślenie w dalszej perspektywie, muzea mają sposobność odcięcia się od bieżących emocjonalnych dyskusji politycznych, manipulacji medialnych czy wpływów korporacji nastawionych na szybki zysk (Newell, Robin, Wehner 2017: 45–48).

Muzea odgrywają kluczową rolę w realizacji celów strategii międzynarodowych na rzecz zrównoważonego rozwoju i podejmujących problem globalnego ocieplenia w zakresie edukowania i zapewniania dostępu do wiedzy na temat zmian klimatu. Artykuł 12 Porozumienia Paryskiego wskazuje na konieczność działań na rzecz „rozszerzenia edukacji, szkoleń, świadomości społecznej, udziału społeczeństwa i powszechnego dostępu do informacji dotyczącej zmian klimatu” (L 282/4, 19.10.2016). Wysiłki związane z wdrożeniem art. 6 są określane jako działania wzmacniające na rzecz ochrony klimatu (Action for Climate Empowerment) – w maju 2018 r. w Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (*Ways...*) muzea zostały oficjalnie uznane za kluczowego aktora w zakresie edukowania do działań mających na celu ochronę klimatu.

Również zapisy Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju ONZ (*Cele...*) otwierają szerokie możliwości zaangażowania się mu-

zeum w działania na rzecz walki ze zmianą klimatu, w szczególności takie cele jak:

4.7 „Do 2030 roku zapewnić, że wszyscy uczący się przyswoją wiedzę i nabeżdą umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym między innymi przez edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia, praw człowieka, równości płci, promowania kultury pokoju i niestosowania przemocy, globalnego obywatelstwa oraz docenienia różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój.”

11.4 „Wzmocnić wysiłki na rzecz ochrony i zabezpieczenia światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.”

12.8 „Do 2030 roku zapewnić dostęp do istotnych informacji i podnieść świadomość wszystkich ludzi na całym świecie w zakresie zrównoważonego rozwoju i stylu życia w zgodzie z naturą.”

13.3 „Zwiększyć poziom edukacji oraz potencjał ludzki i instytucjonalny, podnieść poziom świadomości na temat łagodzenia zmian klimatycznych, adaptacji i skutków zmian klimatycznych oraz systemów wczesnego ostrzegania przed zagrożeniami.”

17.16 „Wzmocnić globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju, uzupełnione o partnerstwa wielostronne, które mobilizują i dzielą się wiedzą, kompetencjami, technologią i środkami finansowymi, by wspierać osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju we wszystkich krajach, szczególnie w tych rozwijających się.”

Odpowiedzialność za realizację celów zrównoważonego rozwoju przyjęły centra i muzea nauki. Podczas Światowego Szczytu Centrów Nauki w 2017 podpisano „Protokół z Tokio w sprawie roli centrów i muzeów nauki na świecie we wspieraniu realizacji celów zrównoważonego rozwoju ONZ” (*Tokyo...*). Do najważniejszych zadań zaliczono między innymi „Podejmowanie działań istotnych i adekwatnych dla lokalnych społeczności na rzecz realizacji celów zrównoważonego rozwoju (...). Pełnienie funkcji platformy dla dyskusji i wymiany informacji między wszystkimi osobami i instytucjami obecnymi w życiu społecznym (...). Ustanowienie nowych i wzmocnienie istniejących partnerstw i współdziałań z innymi organizacjami i podmiotami (...). Uwzględnienie i wykorzystywanie wkładu innowacji technologicznych jako narzędzi do coraz skuteczniejszego angażowania społeczeństwa (...). Pełnienie funkcji zaufanego pośrednika i cenionego centrum opinotwórczego (...). Wzięcie na siebie odpowiedzialności za podjęcie działań na rzecz lepszego zrozumienia i koordynacji działań dla społeczności na całym świecie poprzez propagowanie tolerancji, krytycznego myślenia i rozróżnianie faktów od poglądów, podkreślenie konieczności

podejmowania decyzji na podstawie faktów naukowych i inspirowanie nowego pokolenia do postrzegania celów zrównoważonego rozwoju jako podstawy budowania lepszego świata” (*Protokół...*).

Zakończenie

Na świecie funkcjonuje kilkadziesiąt tysięcy muzeów. Stanowią więc niezwykle rozległą sieć instytucji, które udostępniają swoją przestrzeń jako forum rozgrywania się praktyk partycypacyjnych dla milionów odwiedzających rocznie. Instytucje te zakorzenione są w swoich środowiskach lokalnych. Muzeum, które cieszy się zaufaniem społecznym, może wspierać walkę z globalnym ociepleniem poprzez rozwijanie u odwiedzających kompetencji i dostarczanie narzędzi niezbędnych do podejmowania działań na rzecz ograniczenia zmian klimatycznych. Rola muzeum polega więc na wzmacnianiu postaw proekologicznych poprzez zapewnienie odpowiedniej wiedzy, wykształcenie umiejętności praktycznych, budowanie wzajemnego zaufania.

Włączenie się instytucji muzealnych w międzynarodową debatę na temat zmian klimatycznych jest przejawem tzw. nowej etyki muzeum. Składają się na nią trzy kluczowe elementy – przyjęcie przez muzeum odpowiedzialności społecznej, radykalna transparentność oraz sprawowanie opieki na dziedzictwem kulturowym. Zgodnie z założeniami nowej etyki relacje pomiędzy muzeum a wspólnotami powinny się opierać na moralnych działaniach instytucji, przyjmuje się bowiem, że może ona odgrywać znaczącą rolę w kreowaniu bardziej sprawiedliwego społeczeństwa (Marstine 2011: 1 1–13). Podjęcie problematyki zmian klimatycznych można oznaczać, że muzeum w pewnym stopniu będzie musiało zrezygnować z postawy neutralnej, wyzwaniem będzie również odejście od autorytarnego przekazywania wiedzy w kierunku bardziej egalitarnej strategii komunikowania oraz otwarcie swoich przestrzeni dla nowych partnerów – dla artystów, zewnętrznych kuratorów i społeczności lokalnych. Publiczny charakter instytucji muzeum przesądza, przynajmniej częściowo, o jego misji wspierania działań mitygacyjnych i adaptacyjnych związanych z globalnym ociepleniem.

Literatura

- Ballantyne R., Uzzell D., 2011, *Looking Back and Looking Forward: The Rise of the Visitor-centered Museum*, „Curator. The Museum Journal”, 1(54).
- Borusewicz M., 2012, *Nauka czy rozrywka? Nowa muzeologia w europejskich definicjach muzeum*, Universitas, Kraków.

- Brown K., 2019, *Are Art Institutions Becoming Too „Ideological”? A Debate Breaks Out at the International Council of Museums Over Politics in the Galleries*, <https://news.artnet.com/art-world/icom-museum-definition-debate-1630312> (dostęp 27.08.2019).
- Cameron F., 2011, *Climate change as a complex phenomenon and the problem of culture governance*, „Museum nad Society”, nr 9(2).
- Cameron F., 2015, *We Are on Nature's Side? Experimental Work in Rewriting Narratives of Climate Change for Museum Exhibitions* [w:] *Climate Change and Museum Futures*, red. F. Cameron, B. Neilson, Routledge, Nowy Jork – Londyn.
- Cameron F., Hodge B., Salazar J.F., 2013, *Representing climate change in museum space and place*, „WIREs Climate Change”, nr 4.
- Cameron F., Neilson B., 2015, *Introduction. Climate Change, Museum Futures* [w:] *Climate Change and Museum Futures*, red. F. Cameron, B. Neilson, Routledge, Nowy Jork – Londyn.
- Cele Zrównoważonego Rozwoju*, <http://www.un.org/pl/> (dostęp 28.08.2019).
- Foucault M., 2006, *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, tłum. T. Komentant, A. Tatariewicz, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk.
- Giddens A., 2010, *Klimatyczna katastrofa*, tłum. M. Głowacka-Grajper, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Heumann Gurian E., 2006, *Functions follows forms* [w:] *Civilizing the Museum. The collected writings of Elaine Heumann Gurian*, red. M. Brinkman, Routledge, Londyn – Nowy Jork.
- Hulme M., 2009, *Why We Disagree About Climate Change*, „The Carbon Yearbook”.
- Janes R., 2009, *Museums in a Troubled World. Renewal, irrelevance or collapse?*, Routledge, Londyn – Nowy Jork.
- Kłós L., 2015, *Świadomość ekologiczna Polaków*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania”, nr 42(2), Szczecin.
- Marstine J., 2011, *The contingent nature of the museum ethics* [w:] *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First-Century Museum*, red. J. Marstine, Londyn – Nowy Jork.
- McGhie H., 2019, *Climate Change Engagement: A Different narrative* [w:] *Addressing the Challenges in Communicating Climate Change Across Various Audiences*, red. W.L. Filho, B. Lackner, H. McGhie, Springer, Hamburg, Gratz, Manchester.
- Merrit E., 2016, *Beyond Neutrality*, <https://www.aam-us.org/2016/08/23/beyond-neutrality/> (dostęp 26.08.2019).
- Museum Definition*, <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> (dostęp 27.08.2019).
- Newell J., Robin L., Wehner K., 2017, *Introduction. Curating connections in a climate-change world* [w:] *Curating the Future. Museum, communities and climate change*, red. J. Newell, L. Robin, K. Wehner, Routledge, Londyn – Nowy Jork.
- Nieroba E., 2016, *Pomiędzy dobrem wspólnym w elitarnością. Współczesny model muzeum*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Noce V., 2019, *What exactly is a museum? ICOM comes to blows over new definition*, <https://www.theartnewspaper.com/news/what-exactly-is-a-museum-icom-comes-to-blows-over-new-definition> (dostęp 27.08.2019).
- Popczyk M., 2008, *Estetyczne przestrzenie ekspozycji muzealnych. Artefakty przyrody i dzieła sztuki*, Universitas, Kraków.
- Porozumienie Paryskie z dnia 19 października 2016, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 282/4, 19.10.2016, <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=pl> (dostęp 28.08.2019).

- Priday G., Mansfield T., Ramos J., 2015, *Tools for Alternative Temporalities* [w:] *Climate Change and Museum Futures*, red. F. Cameron, B. Neilson, Routledge, NJ – Londyn.
- Protokół z Tokio w sprawie roli centrów i muzeów nauki na świecie we wspieraniu realizacji celów zrównoważonego rozwoju ONZ*, <http://www.kopernik.org.pl/o-centrum/centrum-nauki-kopernik-w-polsce-i-na-swiecie/rola-centrow-nauki-na-swiecie/> (dostęp 28.08.2019).
- Public perceptions of – and attitudes to – the purposes of museums in society. A report prepared by Britain Thinks for Museum Association*, 2013, b.m.w.
- Salazar J.F., 2011, *The Mediations of climate change: museums as citizens' media*, „Museum and Society”, nr 9(2).
- Skoneczny Ł., 2011, *Wpływ zmian klimatycznych na bezpieczeństwo Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 5(3).
- Small Z., 2019, *A New Definition of „Museum” Sparks International Debate*, <https://hyperallergic.com/513858/icom-museum-definition/> (dostęp 27.08.2019).
- Spence A, Poortinga W, Pidgeon N., 2012, *The psychological distance of climate change*, „Risk Anal”, nr 32(6).
- Tokyo Protocol*, https://scws2017.org/tokyo_protocol/ (dostęp 28.08.2019).
- Ways of enhancing the implementation of education, training, public awareness, public participation and public access to information so as to enhance actions under the Paris Agreement. Draft conclusion on Action for Climate Empowerment*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/conferences/bonn-climate-change-conference-april-2018/events-and-schedules/mandated-events/mandated-events-during-sb-48/ace-workshop-on-ways-of-enhancing-the-implementation-of-education-training-public-awareness-public> (dostęp 28.08.2019).
- Wrochna P., 2018, *Ryzyko ekologiczne jako ryzyko społeczne. Na ile „rzeczywista” jest katastrofa klimatyczna?* „Annales. Sectio I. Philosophy and Sociology”, nr 1.

The museum as a socially responsible institution. The role of museums in the climate change debate

Abstract

In this article I address the engagement of museums in the issue of climate change, which is so important in the current social context that, despite its difficult political connotations, it cannot be avoided by museum, especially if we consider museum as an element of the public sphere. Climate change is a challenge in the 20th century. Climate change will present challenges that are long-term in nature, multidimensional and global phenomenon. It could impact directly on the museum.

The museum – as public institution – is increasingly transforming its mission from guardian of our heritage to active agent in contemporary society, and engages in contemporary social issues, because the external conditions in which museums operate have a significant impact on what it offers. Museum's work around climate change is often not very obvious, but the museum is emerging as key player in the climate change discourse due to its unique position as a trusted information source. Museums can provide a safe place for dialogue around climate change. The main task of the museum is to inform the public on the science of climate change and to equip people with knowledge, shape their attitudes and behaviour, and strengthen the mechanism of participation.

Key words: public policy, neutrality, definition of museum, public trust, cultural institution, public space